

Sexuella övergrepp och sexuellt ofredande av patient

Region Jönköpings län tar alla klagomål som berör sexuellt ofredande på allvar och vidtar omedelbart åtgärder. Det är chefens ansvar att riktlinjen kommuniceras till medarbetare.

Kliniska undersökningar och andra vårdssituationer kräver ofta att en patient, helt eller delvis, klär av sig. En nära kroppskontakt mellan vårdare och patient är dessutom många gånger nödvändig. Som vårdare måste man vara observant och medveten om att situationen kan vara känslig.

Syftet med riktlinjen är att:

- förebygga att sexuella övergrepp eller sexuellt ofredande inträffar
- ge vägledning för agerande om situationen uppstår
- patienten ska få tillbaka tilliten till vården.

Övergripande råd

Medarbetare inom hälso- och sjukvården får under inga omständigheter

- initiera någon form av sexuell aktivitet, inte heller i skämtsamma ordalag
- utsätta patienter för sexuella övergrepp eller sexuellt ofredande
- svara på eventuella sexuella inviter från patientens sida
- på annat sätt utnyttja patienter sexuellt.

Sexuella övergrepp och sexuellt ofredande i relationen patient/vårdare utnyttjar tilliten och ojämlikheten i relationen. En patient är i underläge och beroende av vårdarens kunskap och professionalitet för att få den vård och omsorg hen behöver. Vårdaren ansvarar för att inte missbruka förtroendet och har alltid kravet på sig att handla för patientens bästa.

Vårdaren ska vara medveten om patientens behov och rätt till att skydda sin integritet för att behålla sin värdighet i vårdssituationer, som till exempel exponerar kroppen eller kräver att patienten utlämnar mycket privata angelägenheter. Vårdaren ska vara medveten om att en sexuell kränkning kan uppstå och vara förberedd på att patienten kan ha en annan uppfattning om var gränsen går.

Sexuellt övergrepp eller sexuellt ofredande i vården kräver ett särskilt omhändertagande

Förebyggande åtgärder vid en undersökning

Vid en undersökning är det viktigt att patienten:

- får information om varför undersökningen görs och hur den ska gå till

- får information om vilka kläder som ska tas av och i vilket syfte
- får möjlighet att ge ett informerat samtycke.

Det finns anledning att vara extra uppmärksam i särskilda situationer. Det kan handla om att undersökningen omfattar beröring av patientens könsorgan och andra känsliga områden på kroppen. Även i situationer när patienten träffar vårdaren för första gången eller om det är första gången patienten genomgår undersökningen. Också i situationer när patienten visar tecken på oro och psykisk instabilitet, ställer specifika krav, visar obehag vid kroppskontakt, är sexuellt utmanande och närgången eller börjar prata om sex utan koppling till aktuell undersökning.

Rutin för hantering av klagomål/inträffad händelse

Vården ska inte själv försöka skapa rättvisa i händelser som rör sexualbrott utan lämna över ärendet till andra instanser så som Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Socialstyrelsen eller polisen. Patienten måste ge sitt samtycke vid varje steg i processen, till exempel att händelsen får diskuteras med andra och i vilket sammanhang och syfte.

På grund av patientsekretessen kan dessa ärenden inte skötas enbart av HR-funktionen och inte heller diskuteras i närvaro av fackliga företrädare. Ärendet ska handläggas av berörd verksamhetschef och vid behov tillsammans med Lex Maria-ansvarig läkare/tandläkare.

Mottagare av anmälan

Den som har tagit emot anmälan från en patient:

- Informera patienten om gällande riktlinjer och att patientens klagomål kommer att lämnas vidare till verksamhetschefen om patienten så vill.
- Informera patienten om möjligheten att vända sig till Patientnämnden.
- Rapportera, om patienten så vill, omedelbart till närmaste chef, som i sin tur utan dröjsmål rapporterar till verksamhetschefen.

Verksamhetschefens ansvar

Verksamhetschefen och när så bedömts lämpligt Lex Maria-ansvarig läkare/tandläkare kontaktar patienten för att:

- Utredda händelsen.
- Tala med medarbetare om vad som har hänt.
- Tala med patienten om vad som hänt. Lyssna på patientens krav/önskemål. Det kan vara tillräckligt att bemöta patienten och reda ut vad som har hänt.
- Informera patienten om möjligheten att på egen hand göra en anmälan till IVO, Socialstyrelse eller polisen
- Efterhöra om patienten behöver stöd i det som har hänt.

Lagar och föreskrifter

Sexualbrott är ett samlingsbegrepp för brotten våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, sexuellt övergrepp, sexuellt utnyttjande, sexuellt ofredande, köp av sexuell tjänst, koppleri med flera. Ett sexualbrott innebär att någon utsatts för en

sexuell handling mot sin vilja. För personer under 15 år görs en särskild bedömning av händelsen.

Sexuellt övergrepp

Ett sexualbrott kan exempelvis innebära:

- att utnyttja patientens hjälplöshet, till exempel vid medvetslöshet, påverkan av mediciner, sjukdom eller annat
- att genomföra samlag, även om patienten samtycker/har tagit initiativ
- att med tvång undersöka könsorgan, bröst eller andra känsliga områden
- att ställa krav på sexuella tjänster eller ett sexuellt förhållande för att ge vård
- att ställa krav på sexuellt tillmötesgående i kombination med hot om bestraffning (till exempel hot om att berätta för andra, vägra ge mediciner, tvångsförflytta patienten).

Straffsatser för sexualbrott och sexuellt ofredande framgår av Brottsbalken 6 kap. 2-3 och 10 §.

Sexuellt ofredande

Brott mot lagen om sexuellt ofredande kan exempelvis innebära:

- att ställa onödiga krav på att patienten ska utförligt berätta om sexuella vanor, sexpartner eller att leda in samtalet på patientens sexualliv när det är irrelevant för den aktuella undersökningen och vad patienten söker för
- att ställa onödiga krav på att patienten ska ta av sig kläderna eller att titta på/störa patienten när hen klär på eller av sig
- att undersöka patientens könsorgan och andra känsliga områden på kroppen utan att det är medicinskt motiverat, utan att ha förklarat för patienten varför undersökningen är nödvändig eller i studenters närvaro utan patientens samtycke
- att hålla en onödigt nära kroppskontakt eller ta onödigt lång tid för undersökningen av patientens könsorgan och andra känsliga områden på kroppen
- att som vårdare berätta om sina egna sexuella erfarenheter för patienten
- att blotta sig
- att med blickar, gester eller tilltalsord göra sexuella anspelningar eller lämna förslag på ett sexuellt förhållande
- att skämta nedsättande om patientens/någons kön eller att berätta sexhistorier för patienten.